

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΗΝΑΣ

Ομότ. Καθηγητής Παν. Αιγαίου

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟ
ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ
ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ

Περίληψη. Με αφορμή τη σύνταξη βιβλιοκρισίας για τη μελέτη του Χ. Συμεωνίδη, *Ιστορία της κυπριακής διαλέκτου*, Λευκωσία 2006, σσ. 482, και στα πλαίσια της πεποίθησής μας ότι η καλοπροαίρετη κριτική και η ανταλλαγή απόψεων οδηγούν στην πρόοδο της επιστήμης, εκθέτουμε τις απόψεις μας για μια σειρά θεμάτων που εξετάζονται σε αυτό το ιδιαίτερα ενδιαφέρον βιβλίο.

Résumé. A l'occasion de la recension du livre de Ch. Symeonidès, *Histoire du dialecte chypriote*, Nicosie 2006, pp. 482, et ayant la conviction que la critique de bonne foi et l'échange des points de vue conduisent toujours au progrès de la science, nous présentons nos positions sur une série de questions traitées dans ce livre très intéressant.

Ξεκίνησα να γράψω βιβλιοκρισία για το βιβλίο του συναδέλφου Χαράλαμπου Συμεωνίδη, *Ιστορία της κυπριακής διαλέκτου*, Λευκωσία 2006 (σσ. 482). Καθώς όμως προχωρούσα, σκέφτηκα ότι για ορισμένα ζητήματα της διαλέκτου θα μπορούσα να εκθέσω εκτενέστερα τη γνώμη μου. Γι' αυτό και το παρόν κείμενό μου προσέλαβε ιδιαίζουσα μορφή, βιβλιοκρισίας μαζί και ερευνητικού άρθρου.

Στην αρχή του βιβλίου υπάρχουν τα προλογικά, σύντομη ιστορία της Κύπρου και εκτενέστατη ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση βιβλιογραφία. Το κύριο σώμα του έργου χωρίζεται σε τρία μέρη και, στο τέλος του, υπάρχουν πίνακες πραγμάτων και λέξεων.

Το **α' μέρος** (σσ. 66-136) ασχολείται α) με την αρχαία περίοδο (Ζ' αι. π. Χ.–300 μ. Χ.) της Κυπριακής, όπως αυτή εμφανίζεται στις συλλαβογραφικές και τις αλφαβητικές επιγραφές του Νησιού, στις σχέσεις της με ξένες γλώσσες και με άλλες αρχαίες ελληνικές διαλέκτους, και β) με την ελληνιστική εποχή.

Με ιδιαίτερη επιμονή ο συγγρ. ασχολείται με την ετεοκυπριακή γλώσσα και γραφή και με τους 'Ετεοκυπρίους', που μπεριαλιστικές και ανθελληνικές σκοπιμότητες θέλησαν, στις πρώτες δεκαετίες του Κ' αιώνα, να τους προβάλουν ως υπολογίσιμη εθνότητα, που δήθεν υπήρξε στην Κύπρο πριν από τους Έλληνες. Αξίζει να επισημανθεί η παρουσία της ελληνικής γλώσσας στην Κύπρο από το 1000 π. Χ. στη συλλαβογρα-

φική επιγραφή τη λεγόμενη του Οφέλη, και η απουσία γραφής από τον ΙΑ΄ έως τον Ζ΄ αι. π. Χ., όπως και στην Ελλάδα, όπου, όπως είναι γνωστό, απουσιάζουν επίσης γραπτά μνημεία από το τέλος της μυκηναϊκής εποχής (ΙΒ΄ αι.) έως την εμφάνιση της ακροφωνητικής / αλφαβητικής γραφής (μέσα του Η΄ αι. π. Χ.). Για να στρογγυλέψουμε τα πράγματα, συνήθως λέμε ότι η αρχαία κυπριακή (αρχαδοκυπριακή) διάλεκτος συμβαδίζει με τη χρήση του κυπριακού συλλαβάριου έως τον Γ΄ αι. π. Χ, αλλά, όπως συμβαίνει σχεδόν πάντοτε στην ιστορία των πνευματικών / πολιτιστικών θεμάτων, δεν υπάρχουν τομές ‘τσεκουράτες’ (= ‘ώσεί διὰ πελέκεως’). Έτσι και στην Κύπρο, επιγραφές στην Κοινή υπάρχουν από τις αρχές του Δ΄ αι. π. Χ. (σ. 312) – ακόμη και από τον Ζ΄ αι. π. Χ. –, και η χρήση της αρχαδοκυπριακής και του κυπριακού συλλαβάριου συνεχίζεται ακόμη στο τέλος του Α΄ αι. π. Χ. (σ. 76). Η απουσία συλλαβογράμματος για τους συνδυασμούς *yi* και *yu* στο κυπριακό συλλαβάριο (σ. 81) μπορεί, νομίζω, να παραβληθεί με τα νεοελληνικά *ιατρός* > *γιατρός*, *υιού* > *γιου* κ. ά. τ., αν και η συνίζηση θα ήταν πολύ πρόωμη για την εποχή εκείνη. Το ότι το ληκτικό -ς αδυνατίζει συχνά μπροστά από το αρκτικό φωνήεν ή το αρκτικό σύμφωνο της επόμενης λέξης και δεν σημειώνεται (σ. 95) είναι πιθανό να οφείλεται σε επίδραση της Δωρικής, όπου επίσης το μεσοφωνηεντικό σ, αφού πρώτα (Δ΄ αι.) έγινε *h*, αργότερα (Γ΄ αι.) αποσιωπήθηκε, π. χ. *εποίηε* (= *εποίησε*), *θηαυρόν* (= *θησαυρόν*), *μῶα* (= *μούσα*), και το σ / -ς αφομοιώθηκε με το επόμενο σύμφωνο, π. χ. *ψάφιμμα*, φαινόμενο που απαντά και σήμερα στην Κρήτη, τη Μάνη, την Κάτω Ιταλία, σε περιοχές δηλαδή με δωρικό υπόστρωμα. Στην επίδραση επίσης της Δωρικής μπορεί να αποδοθεί το ότι το -ν πολύ σπάνια ‘εκθλίβεται’ μπροστά από το αρκτικό σύμφωνο, για το οποίο αντί ‘εκθλίβεται’ θα μπορούσαμε, νομίζω, να γράψουμε ‘αφομοιώνεται, αλλά δεν γράφεται’. Το ότι στην περίπτωση που δύο σύμφωνα σχηματίζουν ετεροσυλλαβικό συμφωνικό σύμπλεγμα το πρώτο σύμφωνο φέρει το φωνήεν της συλλαβής που προηγείται, π. χ. *a-ra-te-mi-ti* (= *Αρτέμιδι*), αποδεικνύει πόσο αισθητός ήταν στην περίπτωση αυτή ο συλλαβισμός του α΄ συμφώνου με το προηγούμενο φωνήεν. Δεν βλέπω γιατί το *ka-ra-si-ti* = *γράσθι* αποτελεί εξαίρεση, αφού το *σθ* δεν είναι ετεροσυλλαβικό σύμπλεγμα και δεν γινόταν παρά να πάρει το φωνήεν της συλλαβής του.

Η δεικτική αρχαδοκυπριακή *άννυ* (= *όδε*) (σ. 121) οδήγησε τον Χατζιδάκι (*MNE*, 1.94 βλ. και *MNE* 1.367) να ετυμολογήσει και την προσωπική αντωνυμία του α΄ προσ. της σημερινής διαλέκτου από το *εγώ-νυ* ‘εγώ αυτός’, του οποίου την προέλευση από το δωρ. *εγών* και

εγώνη, που υποστήριξε ο Κυριάκος Χατζηϊωάννου¹, ασπάζεται και ο συγγρ. (σ. 239). Ο Μενάρδος, *Γλωσσ.* 215, 350, γράφει *εγιώνη*, αλλά, σ. 4, 61, *εγώνυ* και *εγιώνυ*. Έχω και εγώ τη γνώμη ότι θα πρέπει να προτιμηθεί ο τύπος *εχ(ι)ώνη*, και επειδή μαρτυρείται από τον Ησύχιο – *εγώνη* *εγώ*. *Λάκωνες* – και επειδή το *υ* του *όνυ* θα προφερόταν τότε ως *ου*.

Ο τύπος *Ποτιδάν* της Αρκαδικής (σ. 121) φανερώνει βέβαια ότι από τότε το *ει* συγχεόταν με το *ι*.

Στη σ. 130 λέγεται ότι οι αγγειοπλάστες κατά την ελληνιστική εποχή συγγέουν τα μακρά και τα βραχέα φωνήεντα, π. χ. *Ονεσαγόρας* και *Ωνησαγόρας*, *χαριστέριον* και *χαριστήριον*, *δεκατηφόρος* και *δηκατεφόρος* κ. ά. Πιθανώς, ακόμη τότε, το *Ε* απέδιδε και το *ε* και το *η*, και το *Ο* απέδιδε και το *ο* και το *ω*, όπως στο λεγόμενο κορινθιακό αλφάβητο και σε άλλα επίσης αρχαϊκά αλφάβητα.

Σε επιγραφή της ελληνιστικής εποχής ο τύπος *μαντζιαρχήσαντος* (σ. 135), όπου το *ξ* = *τζ*, του ρ. **μαντιαρχώ*, προδίδει, νομίζω, τσιτακισμό της συλλαβής *τι* από τότε.

Στηριζόμενος σε πληροφορία που ο Κυρ. Χατζηϊωάννου έδωσε στον C. Brixhe, ο συγγρ. γράφει (σ. 135) ότι στην ελληνιστική Κυπριακή εμφανίζεται η κατάλ. -*ετουν* του μέσου και παθητικού ρήματος, που είναι σήμερα η κανονική και που, κατ' αυτόν, οφείλεται σε στένωση του *ο*². Πριν από τον Χατζηϊωάννου και τον Brixhe, ο Χατζιδάκις αναφέρεται σε κυπριακούς ρηματικούς τύπους, όπως *ελέγετουν*, *εγίνετουν*, *εκάθετουν*, τους παραβάλλει προς τους αρχαίους κυπριακούς τύπους *εγένε-τυ*, *γένοιτυ*, *ευφρητάσατυ*, *ωρίσετυ*, όπου βέβαια *υ* = *ου*, θυμάται και τους ποντιακούς τύπους *εγοράσκετουν*, *ενθυμάτουν* κ. ά. (σχηματισμένους αυτούς κατά το *α'* πρόσ. -*ουμουν*, και το *β'* -*ουσουν*³) και, ενώ πρώτα (*MNE*, 1.94) δεν τους σχετίζει, «επειδή το τελικόν -*ον* δεν τρέπεται εις -*ουν* εν Κύπρω», αργότερα (*MNE*, 2. 278) προφανώς τους σχετίζει και γράφει ότι οι ποντιακοί τύποι «καθιστώσι την αναγωγήν των εις -*τουν* κυπρίων τύπων εις τους αρχαίους εις -*τυ* υπό τι αμφίβολον». Έχω τη γνώμη ότι η -*ετυ* [-*ετου*] της Κύπρου διαμορφώθηκε σε -*ετουν*,

1. Και ο Χατζιδάκις, *MNE*, 1. 56 *εγώνη*.

2. Η Άννα Παναγιώτου («Αρκαδοκυπριακή», *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας, από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*, ΚΕΓ, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 310) αναφέρεται σε στένωση του *ο* σε *ι* με παραδείγματα τα *υνέθεκε* (= *ονέθεκε*), *απύ* (= *από*), *άλλυ* (= *άλλο*), *γ' εν. μέσου ενεστ. γένοιτυ* (= *γένοιτο*), *γ' πληθ. μέσου παρατ. εγάμαντυ* (= *εγαμούντο*), όπου όμως το *υ* γράφεται.

3. Βλ. και Μηνάς, *MNEΔ* 708.

χρησιμοποιήθηκε για κάποιο διάστημα, στο τέλος της αρχαίας Κυπριακής και την αρχή της ελληνιστικής Κυπριακής, αλλά φαίνεται ότι σύντομα αντικαταστάθηκε από την -ετον της Κοινής, που χρησιμοποιείται και στη μεσαιωνική Κυπριακή, όπου τα *Μαχ. εγδέχεται, Βουστρ. ήτον, εγροικάτον, ευρίσκετον, Ερωτ. γίνεται, εχάιρετον κ. ά. τ. Σχετικά, ο Χατζιδάκις (MNE 2. 332) διδάσκει ότι «τα απαντώντα εν τε τοις παπύροις και ταις μτγν. επιγραφαίς και ταις νεωτέραις διαλέκτοις ανάγκη ν' αποδειχθώσι διά των μεσαιωνικών γλωσσικών μνημείων εύχρηστα και κατά τον μέσον αιώνα». Επίσης ο Χατζιδάκις (MNE 2. 469), για να εξηγήσει τύπους, όπως (ε)λύθηκα, γράφει ότι η κατάλ. -κα προστέθηκε στο α' πρόσ., όταν αυτό ταυτίστηκε με το γ', που προσέλαβε ευφωνικό ν, «ό προσετίθετο πάλαι τω έλεγεν, είπεν, είρηκεν, <και> προσετέθη βραδύτερον εις πάντα τα τρίτα ενικά πρόσωπα, ελέχθην, ελέγετον, κτλ., όπως και σήμερα λέγεται εχάθην αυτός ο άνθρωπος, όπου ήρχετο(ε)». Η αναλογική προσθήκη του -ν στην -ετουν ενισχύθηκε ίσως και από ζεύγη, όπως επεμέλετο - εφρόντιζεν, εξεμεταλλεύετο - απελάμβανεν / απέλαυεν, εδέχετο - ελάμβανεν, με αντιστοιχίες δηλαδή γ' εν. παρατατ. μέσων ρημάτων και συνώνυμών τους ενεργητικών. Ο Μενάρδος (Γλωσσ. 80) γράφει ότι «κατά το εγράφεται, προφερόμενον και εγράφεται, ελέχθη και το εγράφεσο εγράφεσον και εγράφεσουν και κατόπιν και το πρώτον εγράφουμουν, όπως γράφουμαι και γράφομαι», αλλά δεν δικαιολογεί γιατί στην Κύπρο το εγράφεται προφέρθηκε εγράφεται και το γράφομαι γράφομαι.*

Συμπερασματικά, κατά τη γνώμη μου, α) η σημερινή κατάλ. -ετουν, που εκτός της Κύπρου απαντά και στον Πόντο, την Τήνο και την Κορσική, προέρχεται από τη μεσαιωνική και την πολύ διαδεδομένη και σήμερα κατάλ. -ετον, με το ου αναλογικά προς την -ο(υ)μουν και την -ου-σουν. β) παρά τη φωνητική σύμπτωση της νέας κυπριακής -ετουν με την ομόγραφη αρχαία κατάληξη, νομίζω ότι δεν είναι η ίδια η αρχαία κατάληξη που επιβιώνει σήμερα στην Κύπρο. Ανάμεσα στη μια και την άλλη μεσολάβησε μακράιωνο χρονικό διάστημα.

Το β' μέρος (σσ. 137-258) καλύπτει τη μεσαιωνική, τη νεότερη και σύγχρονη Κυπριακή σε όλα της τα επίπεδα.

Το αρνητικό μόριο μεν, π. χ. μεν το λησμονήσης, το ετυμολογεί σωστά (σσ. 138, 187), όπως και ο Μενάρδος (Γλωσσ. 5) και ο Χατζηιωάννου (Λεξ και Γραμμ. 18), από το μηδέν > μηέν > μεν, π. χ. Ασίζ 114²³ να μηδέν έχουν μερτικό, αλλά και θα μπορούσαμε ίσως να το ετυμολογήσουμε από το αρχ. μη > μην, κατά το δεν (< ουδέν), και κατόπιν μεν, με

τροπή του *i* σε *e* κοντά στο έρρινο, το *v*⁴.

Η ετυμολογία του *περίτου* από το *υπέρ τι > υπέρ το > περίτο* (σ. 138) παρουσιάζει φωνητικές δυσκολίες περισσότερες απ' όσο η ετυμολογία του από το *περιττού*, από το οποίο όμως μας απομακρύνει ο τόνος, όχι τα *ττ*, για τα οποία ο Μενάρδος (Γλωσσ. 12 σημ.1) γράφει σωστά ότι «η παλαιά γλώσσα πολλά τοιαύτα διπλά δεν αφήκε, *ττ* μεν ουδέν»⁵, παράγει (σσ. 59, 148, 212) τη λέξη από το *περίπου* με τη σημασία 'περισσότερο', «προ του δεκάτου αιώνας» και με ανομοίωση *π-π > π-τ*, που όμως δεν την έχω συναντήσει αλλού⁶. Ο ίδιος άλλωστε ο Μενάρδος (Γλωσσ. 60), γράφει ότι «το ζήτημα χρήζει περισσότερο ερεύνης του *περίτου* εν άλλαις διαλέκτοις». Έχω τη γνώμη πως δεν πρέπει να αδιαφορήσουμε για το ότι η πρόθ. *περί* (και ως επίρρ. *πέρι*) στην αρχαία Ελληνική είχε τη σημασία του 'υπεράνω' για συγκριτική υπεροχή, π. χ. Ομ. Ι 38 *τετιμήσθαι περί πάντων*· Ομ. Θ 161 *Τυδείδη, πέρι μεν σε τίον Δαναοί*, σημασία που έχει και ως *α'* συνθ. ρημάτων, π. χ. *περιγίγνομαι*. Άρα το *περίτου* < *περί τού* 'υπεράνω τού / αυτού'.

Το *απλαζίριν*, που παράγεται (σ. 142) από το προβ. *plaser*, θα πρέπει ίσως να δέχτηκε και την επίδραση του γαλλ. *plesir*· το *guerra* > *γέρρα* (σ. 142), που απέβαλε το *ου* και κράτησε το *ε* εξαιτίας του υγρού, δεν είναι μόνο προβηγκιακό, είναι και ιταλικό· ο τόνος του *κάλιτα* (σ. 142) δεν καλύπτεται από το προβ. *qualitat*, αλλά από το λατ. *qualitas* και το *λιπέρτα* όχι μόνο από το προβ. *libertat*⁷, αλλά και με τη συνδρομή του λατ. *libertas*· το *πατάλια* (σ. 143) όχι από το προβ. *batailla*, αλλά και με την επίδραση του ιταλ. *bataglia*· το *πούκλα* όχι από το γαλλ. *boucle* (σ. 144), όπως ο Μενάρδος (Γλωσσ. 160), αλλά από το λατ. *bucula*· το *λαμεντζάνα* / *λαμιντζάνα*, που ετυμολογείται από το ιταλ. *damigiana* (σ. 146)⁸, χρειάζεται και το άρθρο *la*, δηλαδή *la damigiana* > **λαδαμιζιάνα*

4. Και ο Γ. Κεχαγιόγλου, Λευκωσία (έκδ. Βουστρώνιου) 1997, σ. 133* αναφέρεται σε τροπή *i > e*, με παράδειγμα το *μεν*, άρα δεν το παράγει από το *μηδέν*.

5. Πράγματι και στις διπλωτικές διαλέκτους λέγονται *περιτό*, *περιτεύγει*.

6. Με μια, άγνωστη επίσης σε μένα ανομοίωση, *τ - τ > κ - τ*, ετυμολογεί το *κιτάζω* (= *κοιτάζω*) από το **τιτάζω* < αρχ. *τιταίνω* ο Χαρ. Συμεωνίδης, «Κυπριακά γλωσσικά. Πρώτη συμβολή», *EKEE* 28 (2002) 310.

7. Την ίδια με τον Συμεωνίδη γνώμη είχε και ο Χατζηγιάννου, *Ξέν. στοιχ.*, στις λέξεις.

8. Και Χατζηγιάννου, *Ξέν. στοιχ.*, 83· Αικατ. Αριστείδου, «Γλωσσικές επιδράσεις από την παρουσία των Ιταλών και Βενετών στην Κύπρο», *EKEE* 21 (1995) 132.

(με πιθανή βενετική προφορά του *d*) > *λααμιζιάνα > λαμιζιάνα το ρεσπέτον όχι από ιταλ. *rispetto*, που δεν υπάρχει, αλλά από το ιταλ. *rispetto* με αφομοίωση των φωνηέντων (ή *i* > ε κοντά στο υγρό ή και με επίδραση του λατ. *respectus*).

Δεν καταλαβαίνω πώς ο τύπος ο αδελφόν της Κύπρου (και του Πόντου) «αποτελεί ίσως τον πρόδρομο κατά κάποιο τρόπο της σημερινής χρήσης οι αντιπροσώποι (= οι αντιπρόσωποι)» (σ. 162), του οποίου ο τόνος είναι αναλογικός προς τα αντιπροσώπων και αντιπροσώπους. Δεν κατανοώ επίσης γιατί «η τουρκική κατάκτηση είχε ως αποτέλεσμα την αποκοπή του νησιού από την απέναντι ήπειρο» (σ. 163), αφού τώρα υπήρχε ενιαία διοίκηση. Πιθανώς όμως η επικοινωνία δεν ήταν τότε ευχερής λόγω της πειρατείας και / ή της έλλειψης πλοίων.

Ανάμεσα σε παραδείγματα, όπως έθ θεριζω με τον τονισμό της αντιπροπαραλήγουσας της φωνητικής λέξης (σ. 162), δεν έπρεπε, νομίζω, να υπάρχει το δε έπια (γράφει δεν έπια), γιατί ο ρηματικός τύπος έχει συνίζηση και είναι δυσύλλαβος.

Ο τόνος ρηματικών τύπων, όπως εβάλεν τον, εγράψεν τα, επάθεν κ. ά. του Μαχαιρά (σ. 164) δικαιολογείται, νομίζω, κυρίως με την αναλογία προς τα ελάλεν κ. τ. τ., αλλά και από πιθανή επίδραση των πληθυντικών προσώπων, π. χ. εβάλαμεν, εβάλετε.

Στη σ. 173 λέγεται ότι το φαινόμενο της απόδοσης των ξένων *b, d, g* με *π, τ, κ* κάλυπτε όλη την Ανατολική Μεσόγειο. Έτσι θα συνέβαινε ίσως στη μεσαιωνική περίοδο, αλλά, αν θέλουμε να ασχοληθούμε με την ιστορία του φαινομένου, θα πρέπει να πάμε στην αρχαία Ελληνική. Και το ότι φαινόμενα του βόρειου φωνηεντισμού παρατηρούνται βορειότερα των σημερινών ελληνικών συνόρων, σε λέξεις της Βουλγαρίας (σ. 173), θα πρέπει επίσης να αποδοθεί σε επίδραση των βόρειων ελληνικών ιδιωμάτων που μιλιούνταν ευρύτατα στον χώρο της σημερινής Βουλγαρίας. Πβ. το ότι, όπως έδειξε ο Gerhard Rohlfs, τα ιταλικά ιδιώματα που μιλιούνται γύρω από τα σημερινά ελληνόφωνα χωριά της Απουλίας και της Καλαβρίας είναι διαποτισμένα από γνωρίσματα της (κατωιταλικής) Ελληνικής. Ούτε εγκρίνω τη γνώμη του Μενάρδου (Γλωσσ. 9), σύμφωνα με την οποία το ότι τα τουρκικά *b, d, g* αποδόθηκαν στην Κυπριακή με *π, τ, κ* δείχνει πως «ούτως αληθώς επιδρῶσιν επί την λαλιάν των υποτελών οι συζώντες κατακτηταί», α) γιατί το φαινόμενο απαντά και σε άλλες περιοχές του Ελληνισμού όχι μόνο για τα τουρκικά αυτά σύμφωνα αλλά και για τα ίδια φραγκικά· β) γιατί το φαινόμενο παρατηρείται σε φραγκικής προέλευσης κυπριακές λέξεις, π. χ. ιταλ. *bandiera* > παγκέρα 'σημαία' προβ. *baroun* > παρούνης 'βα-

ρόνος' ιταλ. *bastardo* > παστάρδος ιταλ. *gazzela* > κατσέλα 'αγελάδα' κ. ά.º: σε λέξεις δηλαδή που μιλήθηκαν στην Κύπρο πριν από την κατάκτησή της από τους Τούρκους και γ) γιατί ο κατακτητής, μόνο αν είναι πληθυσμιακά υπέρτερος και, τότε πάλι, μόνο μετά από μεγάλη χρονική περίοδο συμβίωσης, μπορεί να επηρεάσει τη γλώσσα του κατακτημένου λαού. Περίττενε, νομίζω, να μιλήσουμε για απλοποίηση των διπλών της - λ. *εκκλησία* (σ. 173), αφού το κκλ – δύο όμοια σύμφωνα και ένα τρίτο – είναι ασύμβατο με τη φωνητική της Νεοελληνικής. Ο Μενάρδος (*Γλωσσ.* 20) γράφει: «πιστώσ απαγγέλλουσι πάντα τάρχαιόθεν κληρονομηθέντα διπλά πλην ολιγίστων εξαιρέσεων, όπου το διπλούν παρηκολούθει και τρίτον σύμφωνον, ως εκκλησ'ά (πβ. και άθρωπος)». Έτσι και το -ν 'πνίγεται' πριν από δύο σύμφωνα, π. χ. στη σκάλα βγκάλλουσι ψάριν (Μενάρδος, *Γλωσσ.* 19). Για λέξεις της αρχαίας Ελληνικής, όπως *έκκλησις*, *εκκρούω*, *προσσηματισμός*, φαίνεται ότι η πρόθεση κρατούσε κάποια αυτοτέλεια στην προφορά των σύνθετων λέξεων, γι' αυτό και ο κανόνας της παλαιότερης σχολικής γραμματικής συνιστούσε να χωρίζουμε στο συλλαβισμό την πρόθεση ως α' συνθετικό από το β' συνθετικό.

Δεν ξέρω γιατί στις λέξεις *κακκά* 'περιπτώματα' και *μουλλώνω* 'σιωπώ' (σ. 175) τα διπλά σύμφωνα είναι δυσεξηγήτα, αφού υπήρχαν και στις αρχαίες ελληνικές λέξεις *κακκάω* και *μύλλα*, τα 'χείλη' και ρ. *μυλλάινω* 'στραβώνω το στόμα' (βλ. *LSJ*).

Η ετυμολογία του *νάκκον* από το *νακκουρίν* < ένα *κουρίν* < *κορίδιον*, υποκορ. του *κόρη* (του Χατζηγιάννου, *Λεξ.*, λ. *κουρίν*) παρουσιάζει πράγματι δυσκολίες, αλλά και η ετυμολογία της από το *έναν κόκκον* του συγγρ. (σ. 176) αφήνει ακάλυπτο τον τόνο, όπως και η ετυμολογία του Χατζηγιάννου, εκτός κι αν υποθέσουμε τη φρ. **ενάκ κοκκον*, ή θεωρήσουμε το *νάκκον* ως, κατά κάποιο τρόπο, μεγεθυντικό του *νακκ-ουρίν*.

Λέγεται (σ. 179) ότι δεν γνωρίζουμε πότε τα δίδυμα σύμφωνα απλοποιήθηκαν, αν και ο ίδιος (σ. 182) λέγει ότι ίσως το φαινόμενο άρχισε την ελληνιστική περίοδο και πιθανότατα όχι ενιαία σε ολόκληρο τον ελληνόφωνο χώρο. Πράγματι στην ελληνιστική εποχή βλέπουμε λέξεις γραμμένες με ένα σύμφωνο, ενώ θα έπρεπε με δύο, και λέξεις γραμμένες με δύο σύμφωνα, ενώ θα έπρεπε με ένα. Φαίνεται ότι στην απλοποίησή τους οδήγησε η γενική τάση της απλοποίησης, που μονοφθόγγισε τις διφθόγγους και βράχυνε τα μακρά φωνήεντα, με τη διαφορά ότι η μονοφθόγγιση των διφθόγγων και η βράχυνση των μακρών απλώθηκε σε

9. Χατζηγιάννου, *Ξέν. στοιχ.* 75, 76, 90-95, 89, 106.

όλη την Ελληνική, ενώ η προφορά των διπλών συμφώνων, ευνοημένη από άλλους παράγοντες – τον τόνο ή την ανάπτυξη ερρίνου – διατηρήθηκε σε περιφερειακές διαλέκτους – κυρίως ανατολικές –, στην Κύπρο, την Καππαδοκία, τα Δωδεκάνησα, την Ικαρία, τη Χίο, σε κάποια Κυκλαδονήσια, την Κύμη και την Κάτω Ιταλία. Ο συγγρ., στη σ. 181, δεν συμφωνεί με την ετυμολογία του *θαρώ* από το *θαρρώ* (*θάρρος*), που πρότεινε ο Χατζιδάκις και δέχτηκαν έκτοτε πολλοί άλλοι. Γνωστό είναι ότι τα ενδολεξικά ιστορικά *ρρ* δεν διατηρήθηκαν ούτε στις διπλωτικές διαλέκτους. Ο Μενάρδος (Γλωσσ. 159), γράφει ότι οι Κύπριοι – προσθέτω: και όχι μόνον αυτοί –, ενώ προφέρουν τα διπλά, «απλοποιούσι πάντα τάρχαία ελληνικά *ρρ*»¹⁰. Όπως έγραψα και αλλού¹¹, φαίνεται ότι και στην αρχαία Ελληνική τα *ρρ* δεν προφέρονταν αισθητά ως διπλά. Για τον κ. Συμεωνίδη το *θαρρώ* «ολοφάνερα» βασίζεται στο *θεωρώ*, αλλά οι φωνητικές δυσκολίες είναι, νομίζω, ανυπέρβλητες. Το *θεωρώ* μάς έδωσε το αναμενόμενο *θωρώ*.

Ο συγγρ. (σσ. 181 και 251) επιδοκιμάζει τη γνώμη του Α. Κολίτση, σύμφωνα με την οποία ο διπλασιασμός του αρχικού συμφώνου σε ονόματα, όπως *Κωνσταντής* > *Τ-ταντίς*· *Νικολής* (Μαχ. 349, 397, 402) > *Κ-κολής* και το παράγωγο μεγεθυντικό του *Κ-κολάς* και *Νικολός* > *Κ-κολός*· *Ναθανάλης* > *Κ-καναλλής*· *Περικλής* > *Π-πέρλος*· *Στυλιανός* > *Τ-τυλλής*· τα *Χριστοφής* > *Τ-τοφής*, *Χριστοδουλής* > *Τ-τουλής*, *Κρυσταλένη* > *Τ-ταλού*, *Δεσποινιά* > *Π-ποιινιά* και *Π-ποιινίν*, (*Χριστίνα*) *Χριστινίν* > *Τ-τινίν* γίνεται σε υποκοριστικούς / χαϊδευτικούς τύπους βαπτιστικών ονομάτων, «για να δώσει μεγαλύτερη διάρκεια προφοράς στους συντομευμένους τύπους των ονομάτων, προκειμένου να αντισταθμισθεί το κενό στη διάρκεια προφοράς που δημιουργεί η συντόμευσή τους». Βλέπω αυτοαναίρεση στη γνώμη αυτή: από τη μια επιδιώκεται υποκορισμός των ονομάτων με τη συγκοπή των αρχικών τους συλλαβών και από την άλλη αναπλήρωση του κενού. Ξέρουμε μήπως αν μεσολάβησε τουλάχιστον κάποιο χρονικό διάστημα ανάμεσα στη συγκοπή της συλλαβής και την αναπλήρωσή της με τον διπλασιασμό των συμφώνων; Αδυνατίζει επίσης η γνώμη του Κολίτση, όταν λάβουμε υπόψη ονόματα, όπως *Γαβρίλης* > *Λί(λ)ης*, *Αβράμης* > *Μαμής*, *Ευριπίδης* > *Πιπής*, *Θεμιστοκλής* > *Τουλής*, (*Ιάκωβος*) *Γιακουμής* > *Κουμής*, *Καλλίνικος* > *Καλλής*, *Πολύκαρπος* > *Καρπής*, *Φιλόκυπρος* ή – προσθέτω – *Κυπριανός* > *Κύπρος*, *Φραγκίσκος* > *Κέσκος*, *Αποστόλης* > *Πιστο-*

10. Βλ. και Χατζηγιάννου, *Γραμμ.* 5.

11. Κ. Μηνάς, *Τα γλωσσικά ιδιώματα της Καρπάθου*, Ρόδος 2002, σ. 124.

λής, Αικατερίνη > Κατινού, Αμαλία > Μαλού, Καλλιόπη > Καλού, Κλεοπάτρα > Πάτρα, Μαρκέττα > Κέττα, Παναγιώτα > Πατού, Δέσποινα > Ποτσού, Τερψιθέα > Τερψού, Χρυστάλλα > Λάλλα – τα περισσότερα από τον Μενάρδο (Τπν. 270-272, 275, 280) –, που δεν διπλασιάζουν το αρχικό σύμφωνο. Θέλω να παρατηρήσω ότι τα διπλασιαζόμενα αρχικά σύμφωνα είναι τα κ, π, τ,, που βρίσκονται διπλασιασμένα και σε άλλες λέξεις, π. χ. κκερατάς, κκότσιν, ππαλλάβρα, ππέφτω, ππουνιά 'μπουνιά', ττάβλιν, ττάππος 'φελλός μπουκαλιού', ττοκκάρω 'κάνω χειραψία', πιθανώς αναλογικά προς πολλές λέξεις της διαλέκτου που έχουν τουρκική προέλευση ή που έχουν πριν απ' αυτές το άρθρο της αιτ. του ενικού ή την επαναληπτική αντωνυμία, τα τον / την / των. Η γνώμη μου λοιπόν είναι ότι και ο διπλασιασμός του αρχικού συμφώνου των υποκοριστικών αυτών ονομάτων της διαλέκτου εμπίπτει σε ένα από τα γνωστά της γνωρίσματα, τον διπλασιασμό των αρκτικών κ, π, τ, αλλά δεν είναι καθολικός. Όπως εξάλλου παρατήρησε ο Μενάρδος (Τπν. 281), «εν μεν τοις πληρεστέροις τύποις ουδέποτε εμφανίζεται δίπλωσις, εν δε τοις βραχυτέροις εμφανίζεται, καθά παρατήρησε περί των αρχαίων ο κ. Χατζιδάκις (σ. 116)· διότι προφανώς αι νηπιακαί λέξεις σπανιώτατα είναι πλήρεις»¹². Εμφανίζεται λοιπόν, αλλά όχι παντού και πάντοτε.

Στη σ. 182, όπου ο λόγος για τροπές του j, σημειώνονται οι αξιοπερίεργοι τύποι γριά > ρκα, χρεώνω > ρκώννω, χρειάζομαι > ρκάζομαι, με αρχικό ρκ, που δεν απαντά σε άλλες διαλέκτους. Μολονότι και ο Μενάρδος (Γλωσσ. 16) παρατηρεί σωστά ότι, αν πριν από το j υπάρχει ρ, εκκρούεται το πριν από το ρ σύμφωνο, π. χ. (γραία) ρκά, (χρέος) ρκος, Κυθραία > Κυθριά > Τζυρκά, αλεύρια > αλέρκα¹³, δεν είμαι βέβαιος ότι οι λέξεις ρκα, ρκος, ρκώννω, ρκάζομαι λέγονται στην Κύπρο έτσι μεμονωμένες και όχι σε συμπροφορά τους με προηγούμενο τύπο άρθρου που λήγει σε φωνήεν όσον αφορά τα ουσιαστικά, ή με προηγούμενα τα θα, να τα, όσον αφορά τα ρήματα. Ούτε και η Κυπριακή

12. Τα ττ του συγκριτικού σε -ότερος και -ύτερος οφείλονται στην έμφαση, καθώς γράφει ο Μενάρδος, Γλωσσ. 58, 119, 212, με συνδρομή – προσθέτω – και του τόνου.

13. Έτσι και Μενάρδος, Τπν. 39 αγριόσκιλλα > αρκόσσίλα· 40 αγριοσυκιές > τπν. Αρχοσυτζές 285 αγριώθην > αρκώθην στο αρκώθην τζεθυμώθη, Ο Μενάρδος, Γλωσσ. 16, παρατηρεί ότι οι λέξεις κρνος και κριάς εξαιρούνται, ίσως γιατί, κατά τη γνώμη μου, επηρεάστηκαν από τη νεοελληνική προφορά τους κρι-ός, κρι-άς. Για την αποβολή του ι στη λ. άγριος πβ. ήδη Φρύνιχος 381 σύαγρος αντί σϋς άγριος».

θα μπορούσε να ανεχθεί ως αρκτικό συμφωνικό σύμπλεγμα που δεν το δέχεται η Ελληνική, αρχαία και νέα. Με *ρ-η* προήλθαν και το *χωριόν* > *χωργιόν*¹⁴ > **χωργόν* > **χωργόν* > *χωρκόν*, 'με απουρανωμένο κ' και ανομοίωση των ηχηρών. Στο σημείο αυτό εγώ δεν θα μιλούσα για απουράνωση του κ (ή του g), γιατί, κατά τη γνώμη μου, το ι είχε εκκρουσθεί στον τύπο **χωργόν*¹⁵. Στη συνέχεια λέγεται ότι σε περιπτώσεις, όπως *δάκρυον* > *δάκρυιον* > *δάκρυκον*, το j έγινε 'τέλειο κ' στην Καρπασία¹⁶. Και εδώ ίσως θα ήταν *δάκρυον* > **δάκρυον* [δάκρυον] > **δάκρυον* > **δάκρυκον* > *δάκρυκον*, μάλλον *δάκρυκον*, όπου, καθώς γράφει ο Μενάρδος (Γλωσσ. 16), σε χωριά της Πάφου και της Μεσαρκάς «ανεπτύχθη φωνήεν τι ι, καλώς οικονομούν την δυσκολίαν της προφοράς», όπως στα ροδιακά *πριόνι* > **πριόνι* > *πριόνι* κ. ά. τ.

Λέγεται (σ. 185) ότι το χ τύπων όπως *πεντακόχιες* του Μαχαιρά και του Βουστρώνιου αποδίδει την προφορά [s'], ενδέχεται όμως, νομίζω, αυτό το χ να έχει προέλθει από αποσωπηση του σ στο *πεντακόσχιες* κτλ.

Στο *σ ότη* < *χαίτη* της σ. 185 πρέπει, νομίζω, να παρεμβληθεί ο τύπος *χιότη*, που απαντά στη Ρόδο με την ίδια σημασία.

Στη σ. 186 ο συγγρ. μιλάει για **κόββω* (με αφομοίωση βτ > ββ) > *κόβγω* (με ανομοίωση ββ > βγ). Αλλά, όσον αφορά το βτ > ββ, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι σε σύμπλεγμα δύο συμφώνων την αφομοίωση την υφίσταται συνήθως το α' σύμφωνο και, όσον αφορά την ανομοίωση των διπλών, θα πρέπει επίσης να λάβουμε υπόψη ότι εκείνο από τα δύο που μεταβάλλεται είναι συνήθως το α', π. χ. *έννοια* > *έγνοια*, *Σάββατο* > *Σάμβατο*, *Καππαδόκης* > *Καμπαδόκης*, ιδιωματικά *σσ* > *τσ*, π. χ. *θάλασσα* > *θάλατσα*, με το α' σύμφωνο, αυτό που θα προέλθει με αλλαγή, να αρθρώνεται (κοντά) στη ζώνη που αρθρώνεται και το β', γιατί με την αλλαγή του β' συμφώνου θα προέκυπταν μη ανεκτά συμφωνικά συμπλέγματα.

Στη σ. 189 (και σ. 335) ο συγγρ. γράφει ότι στους τύπους *πλερώνω* και *ελικία* έχουμε διατήρηση της παλιάς – δηλαδή της ιωνικής – προφοράς του η (με απώλεια μόνον της μακροτήτας), και στο *γυναίκα* > *γεναίκα* νομίζει ότι μεσολάβησε τύπος με την ελληνιστική προφορά του υ (= ü). Ο R. Dawkins (έκδ. Μαχ., 2.242) την τροπή υ > ε του *γεναίκα* την

14. Πβ. Μαχ. 123 *τα χέργια*.

15. Πβ. Μενάρδο, *Τπν.* 290, από το κυπριακό ποίημα *Θρήνος της Κύπρου*, του 1570, *τα χέργια*.

16. Και Χατζηγιάννου, *Γραμμ.* 19.

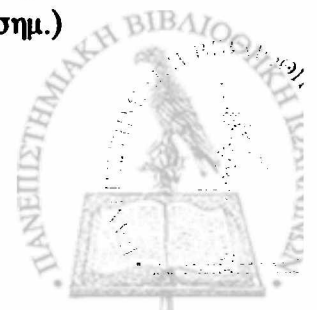
αποδίδει σε αφομοίωση των φωνηέντων ή σε επίδραση του γεννώ¹⁷, ο Μενάρδος (Γλωσσ. 3, 154) την αποδίδει επίσης στην αφομοίωση των φωνηέντων, αλλά στη σ. 180 την αποδίδει σε επίδραση του ν. Και εγώ νομίζω ότι, επειδή οι τύποι που παρουσιάζουν τέτοια τροπή είναι μεσαιωνικοί και νεότεροι και επειδή δεν είναι μόνο το η και το υ που τρέπονται σε ε κοντά στα υγρά και στα έρρινα, αλλά και άλλα *i*, π. χ. *χειρότερος* > *χερότερος*, *ξύλινος* > *ξύλενος*, *σέλινον* > *σέλλενον* Κύπρ. και άλλα φωνήεντα, π. χ. στον *Απέλλωνα* πιν. Κύπρ., *άροτρον* > *άλοτρον* Κάρπ. > *άλετρον* Κύπρ. (Μενάρδος, Γλωσσ. 47), *σαράντα* > *σεράντα* Κάρπ., *αντίδωρο* > *αντίδερο* Αστυπ., Σύμ. κ. α., θα πρέπει να παραδεχθούμε ότι και στα η, υ δεν έχουμε την αρχαία και ελληνιστική προφορά, αλλά την τροπή του *i* σε ε, το οποίο (το ε) αρθρώνεται κοντά στα υγρά και στα έρρινα. Και στα *μερσίιν* (γράφει *μερσίιν*), *μέρικος* (= *μυρίκη*), *στερατζά* (= *στύραξ*), *άσερα* (= *άχυρα*), *Τζεγκατζή* (= *Κυριακή*), που γράφει ο Μενάρδος (Γλωσσ. 3), το υ [i] βρίσκεται κοντά στο ρ. Τη γνώμη του Μενάρδου έχει και ο Χατζηγιάννου (Γραμμ. 7, 17), με παραδείγματα όπως *κηρίνη* > *κερένη* (Ασίζ 395), *σήμερα τζ έρενη*, *ελικία* (Ασίζ 260) – και Μαχ. 492 –, *σήμερα ελιτζιά*, κ. ά¹⁸. Σχετικά με το *γυναίκα* > *γεναίκα* να παρατηρήσω ότι η τροπή φωνηέντων σε ε κοντά στα υγρά και τα έρρινα είναι φαινόμενο αρκετά συχνό, ενώ η αφομοίωση του ε με το ε της γειτονικής συλλαβής, το οποίο βρίσκεται κοντά σε υγρό ή έρρινο, είναι πολύ σπάνιο και, επαναλαμβάνω, όχι αναμφισβήτητο¹⁹.

Στη σ. 190 ο συγгр. ασχολείται με το φαινόμενο της παρουσίας του *i* κυρίως μπροστά σε ρηματικούς τύπους που αρχίζουν από σ+σ, π. χ. *ιστέκω*, *ισβήνω*, *ιστάζω*, σπανιότερα σε ουσιαστικά, π. χ. *ιστράτα*, και μπροστά σε ρηματικούς τύπους που αρχίζουν από άλλα συμφωνικά συμπλέγματα, π. χ. *ιβλάφτω*, *ιφτάνω*. Ασπάζεται τη γνώμη του M. Beaudouin για επίδραση της Τουρκικής, που πριν από το αρχικό συμφωνικό σύμπλεγμα της λέξης – και όχι μόνο το σκ – προσθέτει ένα *i*, π. χ. *Σμύρ-*

17. Σε επίδραση του γεννώ το αποδίδει και ο Χατζιδάκις, *MNE* 1. 567 σημ., ενώ ο ίδιος (*Γλωσσολογικά έρευνα*, α', Αθήνα 1934, σ. 622) στο *αντρόγενο* και *αντρογενάρικο* (κρεββάτι) Κεφαλλ. βλέπει μόνο τροπή *i* > ε.

18. Έτσι πρέπει να εξηγηθεί και το μsn. (Μαχ. 388) *ευκαίρεσα*.

19. Για την ώρα, εκτός από το *σέλινον* > *σέλλενον* Κύπρ., δεν έρχεται στη μνήμη μου παρά μόνο το *πενιχρός* > **περιχρός* (ή **πενεχρός*) > *περεχρός* Κάρπ. και το *Έλλενας*, του οποίου την τροπή *i* > ε ο Χατζιδάκις (*MNE* 1. 567 σημ.) την αποδίδει στην επίδραση του λ.

νη > *I-zmir*, Σκάλα > *Iskeleh*, Στρογγυλό > *Istrogilo*, Κρήτη > *Ικριτ*²⁰. Αναγνωρίζει την ευφωνική λειτουργία του *ι*, προσθέτει όμως ότι με το *ι* αυτό αποφεύγεται η παρουσία του τόνου στην πρώτη συλλαβή, π. χ. όχι *φτάνω* αλλά *ιφτάνω*. Θέλω εδώ να παρατηρήσω α) ότι είναι πολλές οι λέξεις της Κυπριακής στις οποίες τονίζεται η πρώτη συλλαβή, β) ότι η παρουσία του πρόσθετου *ι* πρέπει να συνδεθεί με την παρουσία *ε* και *ι* στην αρχή λέξεων της μεσαιωνικής Κυπριακής, π. χ. *ουδέν-ι-ξηριζώνει* (Ασίς 360⁹, Βουστρ.), *δεν-ε-φτάσεις* (Μαχ.), *να την-ε-φτάσω* (Ερωτοπ.), *νάχεν ιστείλει άγγελον* (Θρήνος Κύπρου, του 1570, από Μενάρδο, Γλωσσ. 297²¹). Ήδη ο Μενάρδος (Γλωσσ. 141-146), που έχει ασχοληθεί εκτενώς με το φαινόμενο, παρατηρεί ότι πρέπει οπωσδήποτε να προηγείται λέξη που να τελειώνει σε *-ν* ή *-ς*²², παρατηρεί το φαινόμενο στους Κύπριους χρονογράφους (άρα σε εποχή προγενέστερη της τουρκικής κατάκτησης της Κύπρου) και στη Δωδεκάνησο, – όπου, προσθέτω, η παρουσία των Τούρκων ήταν μικρή στη Ρόδο και την Κω και ανύπαρκτη στα άλλα νησιά –, παρατηρεί ακόμη (Γλωσσ. 144) ότι στα χωριά της Κύπρου στα οποία απαντά το φαινόμενο δεν υπάρχουν Τούρκοι, το χρονολογεί (Γλωσσ. 137) τουλάχιστον εις τους χρόνους των Κομνηνών και, ερμηνεύοντάς το, λέγει (Γλωσσ. 145) ότι οφείλεται στην ευ-

20. Πρόσθεσε *I-sparta* Πισιδίας, *iskandal* < σκάνδαλο, *iskele* < σκάλα 'λιμάνι', *iskelet* < σκελετός, *ispati* < σπάθη, *istatistik* < στατιστική, αλλά και πριν από ένα μόνο αρχικό σύμφωνο, π. χ. *iliman* < λιμάνι, *ilimon* > λεμόνι. Σκέπτομαι μήπως και στο *I-stanbul* κ. τ. τ. το αρχικό *ι* δεν προέρχεται από την πρόθεση *εις* (εις την Πόλην), αλλά από το *στην* (στην Πόλη), γιατί η πρόθεση *εις* είχε χάσει το αρχικό *ει* ήδη στη μεσαιωνική εποχή· βλ. Ανδριώτης, *Ετ. Λεξ.*, λ. σ(4). Πβ. και ισπαν. *Spania* > *España*, *Estudiades* – Ισπανοί φοιτητές μου έλεγαν *ε-στο χωριό, ε-στην πόλη* –, γαλλ. *école*, *espace*, *esperer*, *écrire*, *étude*, *esprit*.

21. Και Μενάρδος, Γλωσσ. 19, με προηγούμενη λέξη που λήγει σε *-ν* ή *-ς* και με επόμενο αρχικό *σ+Σ*: τα δέντρα πώς ισ'σόντα· έννα της ιστρέψω το κόσ'σιν αν ισταθεί· άμα τον ιστείλεις έννα τον ιστρέψω και με επόμενο άλλο αρχικό συμφωνικό σύμπλεγμα, σ. 19 εν ιξεχάννω· αν ιβρέξει· να μεν ιβκείς εν ιγέρνει· σ. 115 εν ιχτενίζονται· εν εβράσεται τούτον το περβόλιν σ. 142 να τον ιγράψω· αν τον ιφτάσω· σ. 142 στην Πάφο και την Καρπασία άμα τον εγράψεις· εν εξερανίσκει· εν εσιμέται· να μεν εσβήσει· Μενάρδος, *Τπν.* 306, από το κυπριακό ποίημα *Θρήνος της Κύπρου*, του 1570· για να τους εσκληβώννεις. Βλ. και Χατζηιωάννου, *Γραμμ.* 6, 16-17.

22. Γράφει ο Μενάρδος (Γλωσσ. 20): «ιστέλλω και ιχτιζω, χωρίς να προηγείται τις άλλη λέξις, Τούρκος μόνον της Κύπρου δυνατόν είναι να προφέρει».

φωνία και είναι «καθαρώς ελληνικόν»²³. Και εγώ σ' αυτά βλέπω βέβαια ότι τα αναπτυσσόμενα φωνήεντα ε και ι ασκούν ευφωνική λειτουργία – ο Αγ. Τσοπανάκης την έλεγε 'συντακτική ευφωνία' –, που δεν είναι όμως τα οποιαδήποτε και ούτε μόνο προέρχονται από ρήματα που άρχιζαν από ε ή ι, π. χ. *εγγίζω, ιδρώνω*, γιατί τότε θα διερωτάτο κανείς πώς και δεν χρησιμοποιήθηκαν ως ευφωνικά και τα α, ο, ου, π. χ. **δεν αχτενίζω / οχτενίζω / ουχτενίζω*, αλλά ότι είναι τα κατάλοιπα της ρηματικής αύξησης, της ε- και της η-, π. χ. *τον εχτένιζα, δεν ήκουσα, ας ήρκετο*²⁴. Είμαι της γνώμης ότι ένα περιορισμένο φαινόμενο της διαλέκτου δεν θα πρέπει να αποδοθεί σε επίδραση της Τουρκικής, αφού μπορεί να εξηγηθεί μέσω της Ελληνικής.

Στη σ. 191 ο συγγρ. λέει ότι το *τείντα < τ' είν' τα < τι είναι τα* προέρχεται με αποβολή συλλαβής. Πιθανόν να είχε στο υποσυνείδητό του τον τύπο *είντα*, ο οποίος πράγματι προήλθε με έκθλιψη φωνήεντος και με ανομοιωτική αποβολή συμφώνου: *τι είναι τα > τ' είν' τα > είντα* (Ασίζ 12⁵)²⁵.

Στη σ. 194 ο συγγρ. γράφει για μετάθεση του τόνου προς τη ληκτική συλλαβή, στην πραγματικότητα αναφέρεται σε τύπους, όπως οι *δημάρχοι*, που όλο και επεκτείνονται και στην ΚΝΕ. Τους αποδίδει στην αναλογία προς την αιτιατική, π. χ. *τους δημάρχους*, που είναι, όπως σωστά λέει, η πιο συχνή πτώση. Όλα τα παραδείγματά του είναι παρμένα από τον πληθυντικό των αρσενικών σε -ος, επειδή όμως υπάρχουν και πληθυντικοί όπως οι *χωροφυλάκοι* (αντί *χωροφύλακες*), *τους κοράκους* κ. ά. τ., έχω τη γνώμη ότι πρέπει να ξεκινήσουμε από τη γεν. πληθ. *των δημάρχων, των χωροφυλάκων, των κοράκων*, απ' όπου και η αιτ. *τους χωροφυλάκους, τους κοράκους*, νομίζω δηλαδή ότι η γεν. πληθ. παρέχει ευρύτερη κάλυψη.

Στη σ. 200 ο συγγρ. λέει ότι η γεν εν. των αρσ. ονομάτων σε -ός είναι κανονικά η -ού, π. χ. *του πετεινού*, αλλά, συνεχίζοντας, λέει ότι σε μερικά κύρια ονόματα η κατάληξη είναι -ό, π. χ. *του Νικολό* – υπάρχει κι

23. Βλ. και Χατζηγιάννου, *Γραμμ.* 6, 128, 130.

24. Βλ. και Μηνάς, *MNEΔ* 360. Πρόσθεσε και τα κυπριακά – ήδη μsn. (βλ. *Μαχ. - Dawkins* 2.257) – *εξήγειρα - ξηγέρνω, εξήλειψα - ξηλείβκω* και, κατόπιν, απλουστεύοντας τη γραφή, *ξικαθαρίζω, ξισκονίζω, ξιπολώ* κ.ά.

25. Όπως έγραψα, στη *Νεοελληνική Διαλεκτολογία* 5 (2008) 4 ι, *αυτή'ναι, αυτοί'ναι*, όχι με έκθλιψη του ι του τι. Αντίθετα, ο Μενάρδος (*Τπν.* 8, 235), ο Χατζηγιάννου και άλλοι γράφουν *ίντα*. Όπως βλέπω τώρα, και ο Χατζιδάκις (*MNE* 1. 326) γράφει *είντα*.

άλλο; – για να γίνεται διάκριση από το θηλ. η Νικολού²⁶. Επειδή οι πτώσεις είναι διαφορετικές και το διαφορετικό άρθρο θα ήταν αρκετό να διακρίνει επιπλέον και το γένος, νομίζω ότι το του Νικολό διατηρεί τον άκλιτο τύπο του ιταλικού ονόματος.

Οι ονομαστικές ενικού των ονομάτων των αγίων είναι -ης, π. χ. *Αϊ Γιάννης, Άης Βασίλης*, αλλά η γεν. τους λήγει σε -ιού (σ. 207)²⁷. Θέλω να προσθέσω ότι οι ονομαστικές αυτές ανάγονται στην ελληνιστική περίοδο, π. χ. *Αντώνις*, και ότι οι γεν. σε -ιού προήλθαν με συνίζηση από τους λόγιους εκκλησιαστικούς τύπους, του *Αγίου Βασιλείου* κτλ., σε εποχή μεταγενέστερη του ΙΓ' αι. μ. Χ., οπότε εμφανίζεται στη γλώσσα μας η συνίζηση του τονισμένου *i*.

Στη σ. 209 λέγεται ότι ονόματα τουρκικής αρχής, π. χ. η *κελλέ* 'η κεφάλι', στάθηκαν αφορμή για να σχηματισθούν θηλυκά ονόματα σε -έ, π. χ. *μουττέ* 'η μυταρού' κ. ά. Εγώ τα ονόματα αυτά θα τα συσχετίζα με κρητικά προσηγορικά, όπως η *ξυλέ* < *ξυλέα* 'ξυλιά' κ. ά. και με τοπωνύμια όπως *Πρινέας* > *Πρινές*. Η γνώμη ότι τα *αποστολές* (Βουστρ. Α 6), *βασιλές*, *Πρινές* κ. ά. τ. προήλθαν με αποβολή του *v [f]* στο δυσπρόφερτο τέρμα -εύς αφήνει ακάλυπτη την περίπτωση των θηλυκών²⁸. Ο Μενάρδος (Γλωσσ. 128), συνδέει τα θηλυκά σε -έα με τα μων. -έας, π. χ. *σιδερέας*, < αρχ. -ίας, π. χ. *κοππατίας*, και ο Χατζιδάκις (MNE 1. 344-345) γράφει ότι, όπως το αρχαίο *γένεα* > *γένε* (ε μακρό) / *γένη*, «ούτω και εν τούτοις – δηλαδή τα *η μηλέ* κτλ. – το άτονον *α* αφωμοιώθη βαθμηδόν προς το τονούμενον *έ*, και ούτως ανεπτύχθη η σειρά *μηλέα -μηλέä -μηλέε -μηλέ*». Πιστεύω ότι το πρόβλημα λύθηκε οριστικά. Και ο τύπος *τα χρε* (= *χρέη*) του Μαχ. 430⁷ προϋποθέτει, νομίζω, τον τύπο **χρέα*.

26. Η γνώμη είναι του Χατζηγιάννου, *Γραμμ.*, 31.

27. Βλ. και Μενάρδος, *Γλωσσ.* 45· Χατζηγιάννου, *Γραμμ.* 29.

28. Και ο Χατζιδάκις (MNE 2. 355) το *βασιλές* Χίου Κυζίκου κ. α και το *Ορφές* της Σύρου το εξηγεί με απλούστευση του δυσπρόφερτου συμπλέγματος *fs*, που, κατά τη γνώμη μου, θα μπορούσε να ισχύει μόνο σε μέρη, στα οποία δεν απαντά η εξέλιξη *ε + α > ä*. Ο Χατζιδάκις (MNE 2. 402) το *βασιλές*, το *Ραφές* κ. ά. τ. της Ικαρίας τα αποδίδει σε συναλοιφή των *έ + α*. Ο ίδιος (MNE 1. 207) είχε ήδη σημειώσει ότι «εν αις χώραις λέγονται σήμερον τύποι τούτων εις -ές αντί -έας ή -εύς, δυνατόν η διαφορά αύτη να κατάγεται αρχαιόθεν, τ. έ. δυνατόν ο μεταπλασμός εν ταις διαλέκτοις ταύταις να υστέρησεν ικανόν, ώστε προ τούτου το -εύς γενόμενον φωνητικώς -έφς ηπλοποιήθη εις -ές (...)» η ερμηνεία αύτη κατ' αρχήν βεβαίως είναι δυνατή, αλλ', αν μη παντάπασι σφαλλώμεθα, μικράν έχει πιθανότητα».

Στη σ. 223 ο συγγρ. γράφει ότι το ρ. *διω* και *δκιω*²⁹ αποτελεί συντόμευση του *δίδωμι* και, δικαιολογημένα, δεν δέχεται την άποψη του Χατζηγιάννου (Λεξ 60), σύμφωνα με την οποία στον τύπο αυτόν διατηρήθηκε η αρχαία υποτακτική ενεστώτα *διδώ*, *διδώς*, δεν εξηγεί όμως τη συντόμευση του τύπου. Οι τύποι ενεστ. οριστικής *διδώ*, *διδεί*, παρατ. *εδίδεν* του Μαχαιρά (βλ. Dawkins 2.243) μας οδηγούν, νομίζω, στην αναλογία προς τα συνηρημένα σε *-έω*, η οποία άρχισε από τον παρατατικό *εδίδεν* (αντί *εδίδου*) > **εδίδει*, κατά τα *εποίουν -εποίει* – πβ. το παραπάνω *ελάλεν*. Από αυτό λοιπόν το μσν. *διδώ* προήλθε με ανομοιοτυπική πτώση του β' από τα δύο όμοια σύμφωνα ο τύπος *διώ*, από τον οποίο, με συνίζηση, το *διω* / *δκιώ*, που σήμερα κλίνεται κατά τα σε *-άω*, όπως άλλωστε τόσα άλλα ρήματα σε *-έω*. Για την ανομοιοτυπική πτώση του β' δ της λέξης πβ. *δίου* Τσακων., *βίω* Κάρπ. (Έλ.) και *γίω* Κάρπ.

Στη σ. 249 ο λόγος είναι για την προέλευση της υποκοριστικής κατάλ. *-ής* των βαπτιστικών ονομάτων της Κύπρου. Θυμίζω ότι παλαιότερα είχε προταθεί η προέλευση των ονομάτων αυτών από βενετικά υποκοριστικά σε *-ino* > *-in*, π. χ. *Giorgino* > *Giorgin* > *Τζωρτζής* (βλ. Χατζιδάκι, *MNE* 2. 608-9, Μηνά, *MNEΔ* 616), όμως η πρόταση αυτή, που ισχύει για λίγους ιταλογενείς τύπους ονομάτων, δεν θα πρέπει, νομίζω, να επιδοκμασθεί για το πλήθος των ελληνικών ονομάτων, αφού η κατάληξή τους μπορεί να εξηγηθεί μέσω της Ελληνικής, δηλαδή από ουδέτερα σε *-ίν*, π. χ. το *δεντρίν*, όπως έγραψε ήδη ο Α. Κολίτσης και εγκρίνει ο κ. Συμεωνίδης. Η προέλευση αυτή ενισχύεται και από τα παροξύτονα, π. χ. το *Παναγιωτάκιν* > ο *Παναγιωτάκης*.

Στη σ. 250 λέγεται ότι το υποκορ. επίθημα *-ού* θηλυκών ονομάτων π. χ. *Αντωνού*, *Βαγγελού*, είναι κυπριακή ιδιοτυπία και ότι το *-ού*, που προήλθε από το αρχαίο επίθημα *-ώ*, μόνο στην Κύπρο απέκτησε υποκοριστική σημασία, πράγμα που, όπως λέει, οφείλεται πιθανότατα στο ότι ο τονισμός στη λήγουσα των κύριων ονομάτων συνδέθηκε στην Κύπρο με την έννοια του υποκορισμού, καθώς ο συντριπτικός αριθμός βαπτιστικών και επωνύμων λήγει σε *-ής*, που είναι το κατεξοχήν υποκοριστικό επίθημα των αρσενικών. Στη συνέχεια ο συγγ. αναφέρεται σε μελέτη της Άννας Παναγιώτου-Τριανταφυλλοπούλου («Μερικές περιπτώσεις υποκορισμού σε επιγραφές της αρχαίας Μακεδονίας», *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, Θεσσαλονίκη 1984, 9-28), όπου υπάρχουν υποκοριστικά θηλυκά σε *-ώ*, π. χ. *Αρτεμιδώρα* > *Αρτεμώ*, σε επιγραφές

29. Και Μενάρδος, *Γλωσσ.* 5 *δκιω*, 86, 108 *διω*, 299 *διδούσιν* από το ποίημα *Θρήνος Κύπρου*, του 1570.

της Μακεδονίας. Ας μου επιτραπεί να θέσω υπόψη των αναγνωστών και τη δική μου μελέτη για θηλυκά προσωνύμια σε -ού, δημοσιευμένη στα *ΟΝΟΜΑΤΑ* 10 (1986) 63 κ. ε. και αναδημοσιευμένη στο βιβλίο μου *Μελέτες Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας*, Αθήνα 2004, σ. 617 κ. ε., όπου και τύποι υποκοριστικών θηλυκών σε -ού (και αρσενικών σε -άς) από τη μεσαιωνική εποχή και από νεοελληνικές διαλέκτους.

Έχω τη γνώμη ότι τα τπν. η *Λεμώννα* και οι *Λεμώννες*, προήλθαν βέβαια από το αρχ. *λειμών*, όχι όμως με παρετυμολογία προς το *λεμόνι* (σ. 254), αλλά με τροπή *ι > ε* κοντά στο υγρό – πβ. παρακάτω *Μελούντα < Μαλούντα* (*Απόλλωνα*), *τον*.

Στο γ' μέρος (σσ. 259-426) παρέχονται μεγάλα τμήματα από τα μεσαιωνικά και νεότερα-σύγχρονα κυπριακά κείμενα, όλα εφοδιασμένα με το απαραίτητο λεξιλόγιο. Θέλω και εδώ να εκθέσω κάποιες διαφορετικές απόψεις.

Το *εδώκαν μέσα* του *Μαχαιρά* δεν θα πρέπει να ερμηνευθεί με το 'διευκόλυναν την είσοδο' (σ. 342), αλλά με το 'εισόρμησαν'. Πβ. *Μαχ.* 424 *πολλοί απουέξω δώκαν* (= εξήλθαν, έφυγαν κυνηγημένοι), από το κυπριακό ποίημα *Θρήνος Κύπρου*, του 1570, *έδωκαν έξω εις την γην* (*Μενάρδος*, *Γλωσσ.* 293) (= εξόρμησαν).

Στη σ. 363 το *αγκατιάζω* 'βλέπω, παρατηρώ' ετυμολογείται από το αρχ. *εν + καπάταμι* 'βλέπω' και δεν εγκρίνεται η ετυμολογία του *Ι.Λ.* από το **αγκαθιάζω < *αγκαθός < κανθός*. Δεν το βρήκα το ρ. *καπάταμι* στους *LSJ* – βρήκα μόνο τα Ησυχιανά «*ιμπάταον έμβλεψον. Πάφιοι*», «*ινκαπάταον εγκατάβλεψον*», «*καπατάς καθορών, παρά Εύκλω*» – και, εκτός αυτού, η φωνητική του απόσταση από το *αγκατιάζω* είναι αρκετά μεγάλη. Η κατάληξή του *-ιάζω* ίσως να είναι προβηγιακής / γαλλικής προέλευσης.

Στη σ. 367, για το *πιντώννουνται* 'αυξάνουν, δυναμώνουν', επιδοκιμάζεται η ετυμολογία του *Κ. Γιαγκουλλή* από αρχ. *επενδίδωμι*³⁰. Ο *Μενάρδος* (*Γλωσσ.* 165) το *πιντώννω* του *Μαχαιρά* (σ. 91), το παράγει από το γαλλ. *pinite* 'αρχαίο μέτρο υγρών και το περιεχόμενό του' εγώ θα το ετυμολογούσα από το ιταλ. *pinia* 'ώθηση, παρόρμηση'. Βλ. *Λ.Ι.Κ.*, λ. *πίντα*.

Στη σ. 371 το μσν. *φινιάζω* 'καταντώ', ο συγγρ. το ετυμολογεί από το λατ. *finis* 'τέλος' και αρνείται τη γραφή του *φηνιάζω* και την ετυμολογία του από το *αφηνιάζω* των Ελ. *Κακουλίδη* – *Κ. Πηδώνια*. Επειδή

30. Την ίδια ετυμολογία προτείνει και ο *Χατζηγιάννου*, *Γραμμ.*, 135.

έχει παρατηρηθεί από τον R. M. Dawkins ότι τα σε -ιάζω ρήματα της μεσαιωνικής Κυπριακής έχουν προβηγιακή προέλευση, ίσως και το φινιάζω να προέρχεται από το γαλλ. *finir* 'τελειώνω' + -ιάζω³¹.

Το ζενιάζω 'απατώ, κοροϊδεύω' (σ. 372), για το οποίο δεν υπάρχει ετυμολογία, εγώ θα το ετυμολογούσα από το ιταλ. ρ. *ingegnarsi* 'μηχανεύομαι' μάλλον παρά από το γαλλ. *s'ingenier* 'ίδ.'

Στην ίδια σελίδα γράφεται το μσν. *οχρά*, η 'χροιά', που θα πρέπει να γραφεί *ωχρά*, (< *ωχρός*), απ' όπου και το νεοελλ. *ώχρα*.

Στο τε ψευκιές δεν έχουμε ανομοίωση των τ-τ (σ. 377), αλλά τροπή $\tau + \gamma > \kappa\gamma$, όπως και στα *ανοσκιά*, *αφεγκιά*, *αρώσκια*, *ν-εστιά* > *νισκιά*, *πν. Πρακειόν κ. ά.* της Κύπρου (Μενάρδος, *Γλωσσ.* 154), της Καρπάθου (Έλ.) *π. χ. μάτια* > *μμάκια*, της Ρόδου (Αρχάγγ.), της Χάλκης, της Ινέπολης Πόντου, *π. χ. τέτοιο* > *τέκοιο*, της Μαριούπολης, της Κάτω Ιταλίας. Βλ. και σ. 391 *ριζόφκια* 'οι ρίζες των αφτιών', σ. 382 'όγκια από το δόντια > δόνκια, σ. 411 *κουγκιά* 'σπρωξιά' < *κουντώ* 'σκουντώ', σ. 419 *φουρνόφκνον* 'μακρύ ξύλινο κοντάρι του φούρνου, με φαρδιά επίπεδη τη μια του άκρη' από *φουρνόφτυον* < *φουρνόπττυον*.

Οι τύποι *κραεί* 'κρατεί' και *αήκαν* 'αφήκαν' (σ. 377) και, παρακάτω (σ. 383, 384), *κράώ*, πρέπει να δικαιολογηθούν: ο α' από το *κρατώ* το (ή και *κρατείτε*) με ανομοιωτική πτώση συμφώνου – έτσι και ο Μενάρδος, *Γλωσσ.* 63, 74 σημ. 1 – και ο β' με πιθανή τροπή $\varphi > \beta$ (**αβήνω*).

Η λ. *κούζος* 'δοχείο, στάμνα' λέγεται (σ. 378) ότι πρέπει να παραβληθεί με το *κούζα*, η 'στάμνα' (Χατζηγιάννου, *Λεξ.*), που κατά τον Πιλαβάκη ετυμολογείται από το γαλλ. *courge* 'μεγάλο κολοκύθι', η σωστή όμως ετυμολογία της πρέπει να είναι από το αραβ. *kūza* 'σταμνί, κανάτα', όπως έδειξε ο Κ. Καραποτόσογλου. Βλ. *Λ.Ι.Κ.*, λ. *κούτσα*.

Το *εποβάρνευ* = *εποβάρνευε* 'βάρνευε' (σ. 378) θα πρέπει, νομίζω, να γραφεί *εποβάρειεν* από το *αποβαρώ*. Βλ. *Ι.Λ.*, λ. *αποβαρένω*, όπου 'ποβαρώ Κύπρ'³².

Το *άξιππα* 'έξαφνα' ο Χατζηγιάννου, *Λεξ.*, το ετυμολογεί από το *μτγν. εξάπινα* < *φρ. εξ απίνης* (*εξάπινα* > *εξάπνα* > *εξάππα*, με συγκοπή του *ι*, με αφομοίωση του *ν* και με επίδραση του *ξυππάζομαι*), ενώ ο κ. Συμεωνίδης (σ. 388), απλούστερα, από το *εξ απίνης* > **άξιππα*). Η

31. Βλέπω ότι και ο Χατζηγιάννου, *Ξέν. στοιχ.* 117, το φινιάζω το παράγει από προβ. *finar*.

32. Για την κατάλ. *-ειεν* < *-ει* + *-εν* πβ. *Βραχέα Χρονικά* (P. Schreiner) I 668, *χρον.* 2,2, του 1499, *ελάλειεν*. Πβ. και *Ασίζες* 88 *ημπόρε*, *Μαχ.* 144 *ημπόρε*, 462 *εβάρεν*, Μενάρδο, *Γλωσσ.* 84, *ελάλες*, *ελάλεν* κατά τα *έγραφες*, *έγραφεν*.

αδυναμία της ετυμολογίας βρίσκεται στην αφομοίωση του ν, ενός ν όμως που έπεται του π, ενώ η αφομοίωσή του συμβαίνει, όταν προηγείται του π, στο νπ / μπ.

Το *μιτσής* 'μικρός' (σ. 390) θα πρέπει, νομίζω, να γραφεί *μιτσύς*³³, όπως το *μακρύς*. Ως επώνυμο γράφεται *Μιτσής*, όπως και τα *Μακρής*, *Πλατής* και όπως πρέπει να γραφεί το *Γλυκός*, που είδα στη Λευκωσία (*Κώστας Γλυκός*), του οποίου η γεν. θα είναι ασφαλώς του *Γλυκή*³⁴.

Στη σ. 390 λέγεται ότι από το αρχ. *τίτυρος* προήλθε το *τίτυρος*, απ' όπου με εναλλαγή του δ - ρ - πβ. *λάφνη* = *δάφνη* - προήλθε το *τσιτσιδός* 'ολόγυμνος', αλλά το *τσιτσιρός* 'γυμνός' ο Μενάρδος (*Γλωσσ.* 153, 155) το ετυμολογεί από το γαλλ. *dechiré* 'ρακένδυτος'³⁵ και το νεοελλ. *τσιτσιδός* τα έγκυρα λεξικά το ετυμολογούν από το *τσιτσιδί* < *τσιτσι* (< αρχ. *τιθίον* 'μαστός') + *-ίδι*.

Το *παουρίζω* 'μουγκρίζω | ουρλιάζω', ο Χατζηγιάννου, *Λεξ.*, το θεωρεί ηχομιμητικό, παράγωγο του *πάου* - *πάου*. Εγώ θα το παρήγα από το *μπάουρας*, ο 'φόβητρο'. Βλ. τη λ. στο *Λ.Ι.Κ.*, όπου και ο συσχετισμός της με το ιταλ. *raura* 'φόβος' του Μιχ. Μιχαηλίδη-Νουάρου.

Το *σπουρτώ*, που ο Χατζηγιάννου, *Λεξ.*, το θεωρεί ονοματοποιημένο από τον ήχο *σπουρτ*, ο Κοραής, *Άτακτα*, 4. 537, το παράγει από το «*σπυθίζειν* σπάσθαι και αγανακτείν, και πυδαρίζειν» Ησύχ. και «*πυδαρίζειν* το μη ανέχεσθαι τινος, αλλ' αποπηδάν, χαλεπαίνειν» Ησύχ. Βλ. και *Λ.Ι.Κ.*, λ. *σπουρδίτζω*. Θέλω να προσθέσω ότι τα ηχομιμητικά ρήματα έχουν την κατάλ. *-ίζω*, αλλά για το ρήμα αυτό δεν μαρτυρείται στην Κύπρο τύπος *σπουρτίζω*.

Στη σ. 135 αναφέρεται το *τες* [β]/*λάβες* (= της βλάβης) κυπριακής επιγραφής της ελληνιστικής περιόδου, από το οποίο, μέσω ενός τύπου **βλαβώνω*, τόσο στη σελίδα αυτή, όσο και στη σ. 409, ο συγγ. παράγει το νεοελλ. *λαβώννω* και το κυπριακό *λαώννω* 'πληγώννω, τραυματίζω, δέρνω, βασανίζω σκληρά | βασανίζομαι | πάσχω ή καταλαμβάνομαι από επιληψία', που ο Χατζηγιάννου (*Λεξ.* και *Γραμμ.*, 131) παράγει από το μτγν. *ελάβοσαν* = *έλαβον* και ο Χατζιδάκις (*ΜΝΕ* 1. 145 και 1.

33. Ο Μενάρδος, *Γλωσσ.* 56, *μιτσύς*, όπως και *θαλασσύς*, αλλά σ. 281, *μιτσις*, θεωρώντας το παιδική λέξη και χωρίς να το ανάγει στο δωρικό *μικ(κ)ός*.

34. Βλ. Χατζιδάκις, *Γλωσσολ.* έρ. 1. 407 μον. *Γλυκής*, *Δριμής*.

35. Όμως τα γαλλικά σε /-é/ ως δάνεια της Ελληνικής λήγουν σε *-ές*, π. χ. *canapé* > *καναπές*, *laquais* > *λακές*, *beret* > *μπερές*, *buffet* > *μπουφές*, *pansée* > *πανσές*, *riqué* > *πικές*, *porte-monnaie* > *πορτμονές*, *purée* > *πουρές* κ.ά.

271) από το λαβή + -ώνω³⁶. Παρατηρώ ότι α) το σύμπλεγμα βλ είναι συχνό στη γλώσσα μας και β) ότι η λ- βλάβη 'νοητική πάθηση' δεν καλύπτει ικανοποιητικά και τη σημασία 'βασανίζομαι, δέρομαι'. Πβ. Διγ. IV 677 (Μαντ.) «ο στρατός σου ήτον χωρικός του κρούειν και λαμβάνειν» (= δεν ήξερε να δίνει και να δέχεται σπαθιές).

Η λ- αχ'ερωνάριν 'αποθήκη σιτηρών' (σ. 417) προφανώς είχε την αρχική σημασία 'αποθήκη αχύρων, αχυρώνας' (βλ. και Μενάρδο, Γλώσσα 135, τα ασ'ελωνάργα 'τους αχυρώνας', Ι.Λ., λ. αχερωνάρι). Καθώς θυμάμαι και εγώ από την Κάρπαθο (Έλ.), στη μέση των αχύρων του αχυρώνα άνοιγαν λάκκο, στον οποίο αποθήκευαν τον σπόρο (κριθάρι ή σιτάρι) του χειμώνα, γιατί εκεί δεν εισχωρούσε οξυγόνο και δεν μπορούσαν να υπάρξουν παράσιτα που να φάνε τα σιτηρά.

Στη σ. 420 το ρ. σείζω 'σειώ, κινώ τρίβοντας μέσα στο κόσκινο' και ο κ. Συμεωνίδης όπως και ο Χατζηιωάννου, Λεξ, το ετυμολογεί από το ρ. σείω. Εγώ θα το ετυμολογούσα από το αρχ. σήθω 'κοσκινίζω', του οποίου υπήρξε μετγ. σήσας (LSJ). Ίσως λοιπόν από το έσησα να προήλθε σήζω κατά τα επότισα - ποτιζώ κ. ά. τ.

Το ευρέην = ευρέθην (σ. 422) προϋποθέτει τύπο *εβρέηην > *εβρέγην. Πβ. όχι > όι.

Τα πέφτ'ιν και πεφκούδι 'κουρελού' (σ. 424) ασφαλώς δεν προέρχεται από το *πεφτούδι < πέφτω 'πέφτω να κομηθώ', αλλά από το πεύκι < επεύχιον (επεύχομαι), για το οποίο βλ. R. Dawkins, έκδ. Μαχ. 2 262 πεύκι, Ν. Ανδριώτης, Ετ. Λεξ, στη λ., Χατζηιωάννου, Λεξ, λ. πεύτζιν³⁷.

Στις σσ. 128 και 425 το σημερινό πυθκιαυλούιν, το, υποκορ. του πυθκιαύλιιν 'καλαμένιος αυλός φλογέρα' ο συγγρ. το παράγει από το *πυθιαύλιον, υποκορ. του πυθίαυλος, ο, που το ανάγει στο αρχ. κνπριακό πυθαύλης, ο 'ο αυλητής του ύμνου του Πυθίου (Απόλλωνα)' αρχαίας κνπριακής επιγραφής. Βλέπω δυσκολία στο ένα επαγγελματικό όνομα να δηλώσει πράγμα. Συνήθως συμβαίνει το αντίθετο, π. χ. ο Λύρας Ρόδ., Σάμ., Χίος, Σαντούρης Άνδρ.

36. Και Χατζιδάκις Γλωσσολ. έρ. 1. 480.

37. Ο Χατζιδάκις (MNE, 1. 403) από το υπεύχιον, το οποίο βλ. και στου Κ. Μηνά, Η γλώσσα των μεσαιωνικών ελληνικών εγγράφων της Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας, Αθήνα 2003, σ. 350, του 1196.

Προσθήκη. Ο μεσαιωνικός (Μαχ. 20) κυπριακός τύπος *ο γείτος* (σ. 206)³⁸ απαντά και στον «Σπανό» Α 466 (H. Eideneier), τύποι των ουδετέρων όπως το *πράγμα* απαντούν και στον Πρόδρομο, π. χ. Ι 33 το *στόμαν*.

* * *

Με τη γνώμη πως από την καλοπροαίρετη ανταλλαγή απόψεων κάτι καλό προέρχεται πάντοτε, εξέθεσα τις απόψεις μου για μερικά από τα θέματα που εξετάζονται στο ιδιαίτερα ενδιαφέρον βιβλίο του κ. Συμεωνίδη, το οποίο ασφαλώς θα απαίτησε πολύ χρόνο και μεγάλη ψυχική αντοχή. Θέλω να τον συγχαρώ θερμά, γιατί με τη συστηματικότητα και την περιεκτικότητα του βιβλίου του κάλυψε πλήρως ένα αισθητό κενό. Και θέλω ακόμη να τον ευχαριστήσω προσωπικά, γιατί με το βιβλίο του μου «έδωσε το ωραίο ταξίδι».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ι.Λ.* = *Ιστορικό λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών*.
Λ.Ι.Κ. = Μηνάς, Κ., *Λεξικό των ιδιωμάτων της Καρπάθου*, Κάρπαθος 2006.
 Μενάρδος, *Γλωσσ.* = Μενάρδος, Σ., *Γλωσσικά μελέται*, Λευκωσία 2001.
 Μενάρδος, *Τπν.* = Μενάρδος, Σ., *Τοπωνυμικά και λαογραφικά μελέται*, Λευκωσία 2001.
 Μηνάς, *ΜΝΕΔ* = Μηνάς, Κ., *Μελέτες Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας*, Αθήνα 2004.
 Χατζιδάκις, *Μ.Ν.Ε.* = Χατζιδάκις, Γ., *Μεσαιωνικά και νέα Ελληνικά*, 1-2, Αθήνα 1905-1907.
 Χατζηγιάννου, *Ξέν. στοιχ.* = Χατζηγιάννου, Κ., *Περὶ τῶν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ καὶ νεωτέρῃ Κυπριακῇ ξένων γλωσσικῶν στοιχείων*, Αθήνα 1936.
 Χατζηγιάννου, *Λεξ.* = Χατζηγιάννου, Κ., *Ετυμολογικό λεξικό της ομιλούμενης κυπριακής διαλέκτου*, Λευκωσία 1996.
 Χατζηγιάννου, *Γραμμ.* = Χατζηγιάννου, Κ., *Γραμματική της ομιλούμενης κυπριακής διαλέκτου*, Λευκωσία 1999.

38. Και Μενάρδος, *Γλωσσ.* 45, όπου και τα *άρκος, βόρτος, Χάρος*, 308 τον χειμών από το ποίημα *Θρήνος της Κύπρου*.

